

ПРИКАЗИ

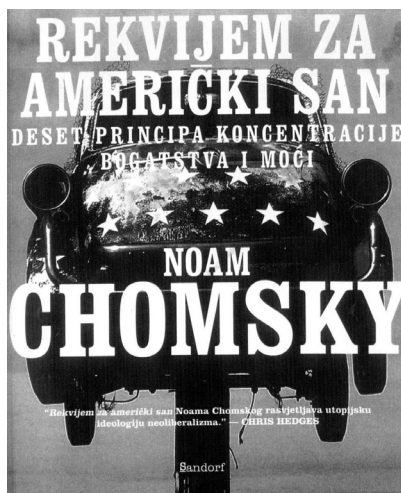
УДК 330.342.14(73)(091)(049.3)

Сања Стошић

Факултет за дипломатију и
безбедност – Универзитет
Унион „Никола Тесла“, Београд

НЕОЛИБЕРАЛНИ ПРИНЦИПИ БОГАТСТВА И МОЋИ

**Noam Chomsky, *Rekvijem
za američki san*, Sanford,
Zagreb, 2017, 165 str.**

Након документарног филма *Rekvijem za američki san*, заједничким радом (2011–2017) са пријатељима и уредницима Питером Хачисоном (*Peter*

Hutchison), Келијем Никсом (*Kelly Nyks*) и Џередом Скотом (*Jared P. Scott*) чувени политички филозоф, лингвиста и активиста Ноам Чомски објавио је истоимено дело у коме сажима своје ставове о утопистичко-пропагандистичкој машинерији „демократске“ Америке и бескрупулозној неолибералистичкој природи економије окренуте производњи екстремно богатих појединаца и немилосрдном брисању средње класе. У циљу разоткривања механизма који указују на директну усмереност демократског јавног мњења ка стварању привида слободе и буђења „обичног човека“, овим делом Чомски даје значајан допринос схватању појма класне припадности у Сједињеним Америчким Државама, али и општем значају дешифровања комуникације друштва са јавношћу ради друштвено-политичког освешћења.

Након дела који се може одредити као уводни, аутор демистификује причу о америчком сну за који сматра да неповратно припада „прошлости“, а по том указује на нераскидивост

политичке моћи и акумулације богатства. Позивајући се на Адама Смита (*Adam Smith*) и његово дело *Богатство народа*, Чомски од некадашњих „господара човечанства“ – моћних трговаца и мануфактуриста – позајмљује и као максимуму данашњице истиче „Све за нас, ништа за остале“. Као у некој врсти зборника, кроз различита поглавља аутор подробно анализира десет неолибералних принципа богатства и моћи, истовремено ослањајући се на изворне текстове различитих аутора. Сваки одељак књиге састоји се од мањих целина које се тематски надовезују и преплићу. Тако на пример, анализирајући 1. принцип који носи назив *Редуцирати демократију*, Чомски подсећа да је још творац Устава Сједињених Америчких Држава Џејмс Медисон (*James Madison*) инсистирао на чињеници да једино богаташи могу да буду прави заступници јавног интереса (стр. 1). По Медисону, у сваком пристојном друштву „власт мора бити тако конституисана како би заштитила имућну мањину од већине“ (стр. 10), те стварни степен демократије свакако мора да буде лимитиран као „тиранија већине“ (стр. 3). У том смислу, расправа о редуцирању једнакости вуче корене још из античке Грчке када је Аристотелова *Политика* демократију одредила као елитистичко право слобод-

них појединаца. Бавећи се даље проблематиком редуцирања, Чомски прави паралелу између Медисона и Аристотела, али и истиче њихове супротстављене тенденције у решењу проблема. У потрази за одговором до које мере заправо треба допустити стварну демократију, Чомски суштински одређује неједнакост као кобни друштвени феномен и аристотеловски види решење парадокса демократије једино редуцирањем неједнакости, а не демократије (стр. 5–6).

За разлику од првог, друго поглавље посвећено је принципу *Обликовања идеологије* као логичне реакције на јачање демократских тенденција током шездесетих. Чомски овде јасно истиче да је већ од почетка седамдесетих XX века принцип егалитарности жестоко нападнут од стране капиталистичког лобија. Наиме, још у Првом Извештају Трилатералне комисије истакнута је неопходност контроле левичарског покрета, недопустивост ширења „претеране демократије“, неподобност „индоктринације младих“, идеје о јавном интересу и грађанске једнакости. У том смислу, одређене су мере којима се маса мора увести у „апатију и пасивност у циљу развоја правог друштва“ (стр. 17–19). Прочућавајући овај феномен, Чомски сматра како је управо с тим циљем покренута изградња фа-

култета као затворених институција које у просторном смислу онемогућавају окупљања студента. Такође, у циљу заштите америчког економског поретка, Левис Повел (*Lewis F. Powell*) у *Меморандуму* из 1971. као најопасније претње по политички и економски поредак издваја образоване појединце који, иако чине мањину, имају моћ да се њихова реч гласно одјекне јер припадају медијима, научницима, интелектуалцима, уметницима... Стога, Чомски истиче да пословни људи морају да заузму „агресивнији приступ“, а да би то остварили, драстичним повећањем школарина претварају младе људе у робове система, неквалитетним школском програмима блокирају развој самосталног и критичког мишљења, а систем јавног школства разарају оснивањем приватних образовних институција. Другим речима, јавни интерес се поистовећује са националним, док је онај приватни заправо најбитнији и наспрам сфере јавног практично недодирљив. У том смислу, широке народне масе остају вечно потчињене, а у име „приватног бизниса“ све бива дозвољено (стр. 20–25).

Упоредо са оваквим поретком од седамдесетих година XX века систематски се развија принцип *Редизајнирања економије*. Како у трећем поглављу Чомски наводи, у односу на претходни период, путем јачања

финансијских институција већ до 2007. године банке, осигуравајућа друштва и сл. инвестиционе фирме, поседовале су чак 40% корпоративног профита (стр. 33). Наиме, у периоду од педесетих па све до почетка седамдесетих, међународни економски поредак успостављен од стране победника у Другом светском рату није остављао простора за манипулације новцем. Међутим, традиционални модел банкарства убрзо је замењен „финацијализацијом економије“ јер иако су финансијске институције ојачале, пад домаће производње постао је константа будући да је *offshoring* понудио огромне могућности повећања капитала путем изабљивања стране јефтине радне снаге лишене здравственог и социјалног осигурања и поштовања еколошких стандарда. Коначно, Чомски подвлачи да на глобалном нивоу међународни споразуми о слободној трговини не подразумевају апсолутно никакву слободу јер су концептуално усмерени ка развоју конкурентности међу радницима, што аутоматски води у подређени положај у коме се, примера ради, амерички радник надмеће за радно место са кинеским и на перфидан начин умањује му се и зарада. Разоткривајући искривљеност идеолошког оквира владајућег неолибералистичког покрета, Чомски указује на то како су основне вредности

које САД пласирају целом свету „концентрација богатства, опорезивање радника, смањење радничких права“ и немилосрдна експлоатација којом се једино повећавају екстремне разлике и неједнакости између богатих и сиромашних (стр. 37–39).

Са друге стране, Ален Гринспен (*Alan Greenspan*) свој „економски успех“ управо види у „повећању радничке несигурности“, а тиме и контроле над радницима. Ову истину Чомски поткрепљује чињеницом да се данас углавном склапају уговори о раду на одређено време, а уместо пристојног личног дохотка „најважнија је клаузула о сигурности очувања посла“ (стр. 48). Наиме, у оваквој заправо стагнирајућој и опресивној неолибералистичкој идеологији Чомски истиче да су „једино сигурни високо плаћени професионалци и капитал“. Сви остали изложени су илузорности слободe позајмљеног новца финансијских моћника или модерних зеленаша. Анализирајући последице оваквих друштвено-економских тенденција у којима број радних сати расте, приходи се смањују, а слобода и традиционална породица гуше, Чомски види будућност управљачког сектора у Југозападној Азији, док ће већина популације професионално бити ограничена на услужне делатности, јер „финацијализација и пребацивање производње

у стране земље воде у зачарани круг концентрације богатства и моћи“ (стр. 40–41). Ипак, упоркос чињеници да је корпоративна политика довољно јака да спречи доношење било каквих регулаторних мера које би лимитирале њихову моћ, Чомски истински верује да је једина „противсила“ оваквом систему активизам јавности и мобилизација грађана који морају да натерају поменуте организације „да оправдају своје постојање“ (стр. 40–42).

Четврти принцип *Пребацити терет* Чомски објашњава ослањајући се на студију *Плутономија: Куповање луксуза, Објашњење одсуства глобалне равнотеже* коју је 2005. спровела банка Цитигруп. У време економског раста корпоративни порези које су плаћали богаташи на дивиденде били су много виши. Међутим, од средине осамдесетих XX века, САД су прешле на финансијску политику богаћења најбогатијих као нове друштвене категорије „плутонома или главних потрошача и покретача економије“. Истовремено, остатак становништва је под изговором „повећања улагања и нових радних места“ морао да поднесе већи порески терет на плате и потрошњу, што је Чомски објаснио као економску бесмислицу јер да би се улагања заиста повећала новац мора да дође и до сиромашних слојева као би

природно циркулисао и тако стимулисао производњу и даља улагања (стр. 54–55). Према наведеној студији инвестициони портфолио плутономије надрастао је само тржиште јер се малобројни проценат екстремно богатих усмерава ка улагању за плутономију и удружује ради њиховог даљег богаћења, док питање опстанка компанија и националног интереса остаје у другом плану. У том смислу, Чомски недвосмислено закључује да се екстремне количине кеша сливају у цепове највећих корпорација плански, тј. ради што веће концентрације богатства, док се остатак становништва, тј. радници који живе у беди и неизвесности свесно одређује као „прекарни пролетеријат“ (стр. 56, 53). Међутим, резимирајући поменути принцип, Чомски претпоставља да оваква нездрава политика мора доживети крах, а једино што је неизвесно јесте када ће се десити моменат социјалног освешћења или бунта (стр. 61).

Представљајући 5. принцип *Ударити на солидарност*, Чомски подвлачи како је урушавање алтруизма видљиво на примеру измишљене кризе социјалног осигурања, јавног образовања и уопште свих хуманих принципа окренутих потребама других. Како богаташи од тога немају користи, систематски се укидају средства за опстанак оваквих институција и тежи приватиза-

цији. Друштвено-политичка атмосфера коју диктирају не само различите финансијске установе него и моћне фармацеутске корпорације је таква да, у односу на друге развијене земље, САД једине имају здравствени систем утемељен на „нерегулисаној приватној здравственој заштити“, што га чини неефикасним, веома скупим и недоступним милионима људи који се због тога осећају додатно уплашеним. Други механизам којим се служи владајућа елита јесте скретање пажње јавности на проблем незапослености и дефицита за које, према речима Чомског, не постоје прави разлози (стр. 73).

Бавећи се 6. принципом названим *Отерати регулаторе*, Чомски успева јасно да представи кружни систем или „кружна врата“ која повезују регулаторе и концепт концентрације моћи јер сама расподела моћи налаже овакав процес, те је од деведесетих година држава као „дадиља“ почела да регулише и покрива све финансијске сломове великих играча. Јачањем финансија у економији, уместо кажњавања, држава је преузела улогу дерегулатора који стоји иза одговорних и покрива њихове губитке. Појава дерегулације почела је још седамдесетих, а како Чомски истиче, са све чешћим економским сломовима од осамдесетих па до данас „моћ се толико концентрисала

да су банке постале превише велике да би пропале“ (стр. 83). Како је моћницима једини циљ повећање сопствене моћи, уски круг веома богатих и утицајних људи променио је суштину капиталистичког система толико да сваки пут када својим ризичним улагањима доживи колапс, држава делује као полиса осигурања и финансијски интервенише спасавајући пропале корпорације. Уколико народ настави да игнорише протекционистичку политику моћника, принцип увећања моћи наставиће да делује у истом смеру, тј. да богати буду што богатији, а сиромашни, што сиромашнији. Продор новца у политику ојачао је корпоративни систем до нивоа творца политике. Управо на ову чињеницу и поменути принцип, надовезује се следеће поглавље посвећено 7. принципу *Утицати на изборе*. Наиме, како „концентрација богатства доводи до концентрације политичке моћи“, избори постају роба која се купује, а корпорације попримају већа права него особе (стр. 97–98). Легализација неограничене корпоративне куповне моћи омогућила је да корпоративни лобисти делују као законодавци. Стога, Чомски поистовећује гласање са „изборним циркусом“ коме би требало посветити највише десет минута (стр. 97–98).

Осми принцип *Надзирати масе* залази у историју раднич-

ког покрета и анализира улогу радничких синдиката као једине могуће бране против корпоративне тираније. Позивајући се на писмо оставке Дагласа Фрејзера (*Douglas Fraser*) на место у радничком одбору (стр. 119–120), Чомски подвлачи како раст мултинационалних компанија почива на превазилажењу државних и националних интереса и потпуном укидању синдиката ради апсолутног спровођења корпоративних. Ипак, осврћући се на тридесете као на период репресије, али и јачања активизма и радничког покрета, Чомски проналази паралелу и истиче актуелну неопходност развоја класне свесности и могућност преокретања духа „новог времена“.

Анализа последња два принципа *Производити пристанак* и *Маргинализовати народ* представља круну разобличавања неолибералистичких идеолошких оквира. У разматрању 9. принципа везаног за производњу пристанка Чомски истиче круцијалну улогу развоја индустрије односа с јавношћу. Полазећи још од Дејвида Хјума (*David Hume*) који истиче да „власт лежи у рукама оних којима се влада“ (стр. 123), па до Волтера Липмана (*Walter Lippmann*) који је тврдио да „светина мора знати где јој је место“ (стр. 124–125), Чомски објашњава да медији постоје како би народ наводно

својевољно прихватио одлуке „интелигентне маџине“. Захваљујући добро осмишљеним рекламним кампањама, ствара се „конзумеристичка клопка“, тј. ирационални и лажни утисак спровођења народне воље било у погледу куповине одређених производа или прихватања политичких лидера. Коначно, кроз 10. принцип Чомски приказује како се постојећи феномен „свеопштег гнева“ припадника радничке и ниже класе смишљено усмерава управо против интереса самог народа, односно ка развоју егоистичног и болесног друштва у коме доминира отуђеност, страх и аутодеструктивност као израз неканалисаног беса и мржње. Због неверених нада, незадовољства и свести о лажној демократији развило се друштво у коме се као императив намеће похлепа и мото „згрни богатство и заборави на све осим себе“. Посматрано са аспекта мање друштвене заједнице, Чомски види овакво друштво као ненормално за нормалан живот. Међутим, уколико овакви ставови преовладају као глобални друштвени принципи, отвара се „пут ка масовном уништењу“ и оправдано питање опстанка људске врсте (стр. 143–145).

У том смислу, заиста је немогуће пренебрегнути значај и допринос Чомског као аутора који јасно истиче потребу реорганизације целокупног америч-

ког друштва, али и указује на опасност од самоуништења захваљујући екстремистичком понашању републиканске власти. Иако су од памтивека једни тржишни принципи важили за обичне људе, а други за богате, чињеница је да је суштински функционално демократско друштво у дубокој колизији са дуалистичком природом неолиберализма. Стога, Чомски оправдано позива на активизам, промену и неку врсту повратка просветитељској и класичној либералистичкој мисли (стр. 148).

